

obie kodyfikacje prawa sycylijskiego, było przedsięwzięciem śmiałym i udanym. Praca ta, napisana z dużą pasją badawczą, jest skrupulatnie udokumentowana. W porównaniu ze skromnym rozdziałem w książce Zechbauera stanowi cenne studium, posuwające naprzód wiedzę o państwie Fryderyka II i o europejskim prawie karnym.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Thea Buyken, *Die Constitutionen von Melfi und das Ius Francorum*, Opladen 1973, ss. 122 (Abhandlungen der Rheinisch-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, tom 51).

Kodyfikacja Fryderyka II dla Królestwa Sycylii wydana w 1231 r. (*Constitutiones Regni Siciliae*, zwana też Konstytucjami z Melfi, od miejsca ich ogłoszenia) nie przestaje przyciągać uwagi historyków prawa. Wynika to nie tylko z faktu, że była to pierwsza świecka kodyfikacja prawa od czasów Justyniana, ale też z jej oryginalności i bogactwa problemów, zwłaszcza w zakresie historii prawa sądowego.

Dowodem tego ciągle żywego zainteresowania jest m.in. fakt, że niemieccy historycy prawa (Hermann Conrad, Wolfgang Wagner i Thea Buyken) pracują obecnie nad ponownym krytycznym wydaniem tej kodyfikacji, uważając dotychczasowe wydanie Huillard-Bréholles'a (*Historia Diplomatica Frederici II*, tom IV/1, Paryż 1852-4) za przestarzałe. W związku z pracami wydawniczymi powstało m.in. interesujące studium Thei Buyken, o tzw. *ius francorum* w tej kodyfikacji.

Studium to — choć zdaje się dotyczyć prawa frankońskiego (*ius francorum*) — jest próbą rekonstrukcji instytucji prawa normańskiego na Sycylii. *Ius francorum* — zdaniem autorki — oznaczało tu bowiem prawo normańskie. Chociaż merytorycznie trzeba przyznać autorce rację, to jednak brak w pracy dokładnego wyjaśnienia tego sposobu określania prawa normańskiego. Jest ono tym bardziej zaskakujące, że autorka tłumaczy zwrot *ius francorum* na swój niemiecki język jako *fränkisch*, a więc prawo „frankońskie”. Autorka sugeruje, że Normanowie przyjęli system lenny od Franków (s. 45) i to ma usprawiedliwiać powyższą nazwę. Ale czy na Sycylii utożsamiano Normanów z Frankami, nie zaś z Francuzami? Podbój Sycylii przez Normanów dokonał się przecież w XI stuleciu, zaś redakcja *Constitutiones Regni Siciliae* (CRS) nastąpiła w wieku XIII. W obu tych momentach ludność zamieszkująca teren Francji różniła się już znacznie od dawnych szczepów frankońskich. Jeżeli nawet Sycylijczycy w XIII w. nazywali ich *franci*, to autorka powinna była dostosować tłumaczenie tej nazwy do terminologii używanej dziś przez historyków (w XIII w. Francja, a nie Frankonia). Określenie *ius francorum*, zawarte w kodyfikacji, miało niewątpliwie oznaczać przybyszów z Francji (Normanów), a więc należałoby użyć raczej określenia „prawo francuskie” niż „frankońskie”.

W świetle wywodów autorki jest jednak niewątpliwe, że ta dyskusyjna nazwa dotyczy prawa normańskiego. Autorka ilustruje to szczegółowymi przykładami. Cała jej praca jest poszukiwaniem elementów normańskich w CRS. Problemowi temu poświęcali już przedtem uwagę znani historycy prawa, włoscy i niemieccy, jak Monti, Mor, Niese. Były to — i są nadal — badania pożyteczne, gdyż prowadzą do poznania prawa nie tylko południowej Italii, ale i innych krajów, w których osiedlali się Normanowie, przynosząc ze sobą zaczyn nowej, oryginalnej myśli prawniczej. Dlatego też autorka czyni słusznie, porównując relikty normańskich instytucji prawnych, zawartych w sycylijskiej kodyfikacji, z treścią prawa normańskiego stosowanego we Francji, w Anglii i w państwach zakładanych przez krzyżowców. Podstawą źródłową jej pracy są więc nie tylko CRS, ale także *Summa*

Normanniae, Leges Henrici, traktat Glanvilli, Wielka Karta Wolności z 1215 r., Assizy Jerozolimskie i Antiocheńskie. Porównanie tych tekstów źródłowych, przeprowadzone przez autorkę z dużą dokładnością, a zarazem klarownością, przekonuje niezbie o obecności prawa normańskiego w kodyfikacji Fryderyka II, a jeszcze bardziej o jego dużym znaczeniu na Sycylii przed ogłoszeniem kodyfikacji. Konstytucje z Melfi — rzecz paradoksalna — mówią bowiem o prawie normańskim z reguły wtedy, gdy je uchylają. Prawo normańskie miało na Sycylii takie znaczenie, że nawet kodyfikacja pozostawiła jeszcze pewne jego instytucje (np. *paragium*, *dotarium*). Było to prawo rycerzy normandzkich, dawnych zdobywców, którzy — choć nieliczni — byli potężną częścią społeczeństwa sycylijskiego, i z których potomkami musiał się jeszcze liczyć Fryderyk II, monarcha na Sycylii absolutny. Autorka wyraża pogląd, że nawet fakt opublikowania kodyfikacji w mieście Melfi, które miało szczególne znaczenie dla sycylijskich Normanów, był ukłonem monarchy w stronę wielmożów pochodzenia normańskiego. Było to potrzebne, ponieważ kodyfikacja ograniczała silnie ich prawa i baronowie początkowo odmawiali w ogóle aprobaty dla tego nowego ustawodawstwa.

Poszukiwanie prawa normańskiego w CRS pozwoliło też autorce odkryć inny paradoks tej kodyfikacji: fragmenty ustaw królów z dynastii normańskiej, przejęte do kodyfikacji Fryderyka II, zawierają przede wszystkim prawo rzymskie, a nie — jak można by się spodziewać — normańskie. Fryderyk przejął do CRS prawo swych normańskich przodków, ale nie prawo normańskie. To ostatnie torowało sobie drogę inaczej, głównie przez zwyczaj.

Wpływem prawa rzymskiego na CRS autorka zajęła się w innej rozprawie, która nie jest mi dostępna (Thea Buyken, *Das römische Recht in den Constitutionen von Melfi*, Köln und Opladen 1960, Wissenschaftl. Abh. d. Arbeitsgemeinschaft. f. Forsch. d. Landes Nordrhein-Westfalen 17).

Warto może jeszcze wskazać problematykę poszczególnych rozdziałów omawianej książki. Po rozważaniach ogólnych autorka analizuje wpływy normańskie na terminologię CRS, na koncepcję władzy monarszej, na administrację państwa sycylijskiego, na jego prawo karne, prywatne, procesowe, wreszcie na sycylijskie prawo lenne. W tym ostatnim wpływy normańskie okazują się najsilniejsze. O precyzji autorki świadczy wychwytywanie przez nią subtelnych różnic między prawem normańskim Sycylii i innych państw. Interesujące są jej próby wytłumaczenia tych różnic. Okazuje się, że na prawo normańskie oddziaływały z kolei inne systemy prawa znane na Sycylii, m.in. prawo rzymskie.

Cennym dodatkiem do tej monografii jest aneks, zawierający informację bibliograficzną o niektórych źródłach prawa normańskiego, zwłaszcza o Assizach Jerozolimskich (zbiór w wydaniu Beugnota — Paryż 1841/43) i Antiocheńskich (wyd. Alishana, Wenecja 1876). Ponadto praca zawiera indeks rzeczowy i indeks imion.

Książka odznacza się jasnością stylu, obfitością oraz precyzją dokumentacji źródłowej. Stanowi wartościową lekturę dla specjalistów z powszechnej historii prawa, zaś dla mediewistów — lekturę pasjonującą.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Irena Malinowska-Kwiatkowska, *Prawo prywatne w ustawodawstwie Królestwa Sycylii (1140 - 1231)*, Polska Akademia Nauk — Oddział w Krakowie. Komisja Nauk Prawnych, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1973, ss. 215.

Historia prawa sądowego ma to do siebie, że im dalej wstecz sięga, tym więcej naręcza trudności badawczych i interpretacyjnych. Należy więc podziwiać ambicję autorki, która pokusiła się o przedstawienie systemu prawa prywatnego obo-